

ЄДИНИЙ СВІТ
МІЖНАРОДНИЙ ФОНД

Інтеграційний процес Україна – ЄС: економічні і політичні підсумки 2010 року, визначення майбутніх кроків

1. Загальний контекст: ключові події 2010 року в ЄС і Україні

1.1. ЄС: інституційні зміни, економічні виклики, зовнішня політика

Нова інституційна конфігурація ЄС після ухвалення Лісабонського договору

- З 1 грудня 2009 р. набув чинності Лісабонський договір – новий основний документ Європейського Союзу, який трансформує його інституційну архітектуру та наділяє правами юридичної особи, що дозволить йому від свого імені вести переговори та укладати міжнародні угоди у сферах його компетенції.
- Відповідно до Лісабонського договору в ЄС було запроваджено посаду Президента Європейської Ради, який обирається на два з половиною роки кваліфікованою більшістю глав держав-членів ЄС. Сама Європейська Рада перетворюється на повноцінну інституцію Євросоюзу. Принцип здійснення головування в Раді ЄС залишився незмінним. Воно здійснюється по чергово протягом шести місяців кожною державою-членом. У сфері зовнішньої політики було введено єдину посаду Верховного представника, який об'єднав у собі функції колишнього верховного представника з питань зовнішньої політики та безпеки та комісара єврокомісії з питань зовнішніх зносин. На посаду першого президента 19 листопада 2009 р. було обрано прем'єр-міністра Бельгії Хермана ван Ромпея, а на посаду верховного представника ЄС з закордонних справ і безпеки – єврокомісара з торгівлі Кетрін Ештон, які приступили до повноважень із 1 січня 2010 р.
- Хоча Лісабонський договір створює сприятливі умови для покращення керованості розширеного Євросоюзу завдяки зменшенню вірогідності «інституційного паралічу», зафіксований у ньому прогрес є досить скромним порівнянно з масштабами тих викликів, які постають перед Євросоюзом сьогодні. Жодний зі структурних або функціональних недоліків Євросоюзу, які проявились за умов фінансової кризи, не усуваються нововведеннями Лісабонського договору. Головна проблема чинного набору інструментів ЄС - відсутність у ньому ефективних механізмів координації економічної політики - залишається невирішеною.

Фінансово-економічні виклики: криза єврозони

- Проблеми економічного характеру змусили Європейську Раду у червні 2010 р. остаточно затвердити нову стратегію економічного розвитку на найближчі 10 років -

«Європа 2020: стратегія розумного, стійкого і всеосяжного зростання», яка була розроблена на зміну попередній «Лісабонській стратегії» (2000-2010). Європейська Комісія запропонувала п'ять основних напрямків діяльності, якими варто керуватися європейським державам: зайнятість; дослідження та інновації; зміна клімату і енергетика; освіта, боротьба з бідністю. За словами Президента Європейської Комісії Жозе Мануела Баррозу, «Європа 2020» має допомогти ЄС «вийти з десятиліття заборгованості та увійти до доби зростання».

- Однак черговим випробовуванням для економічного урядування ЄС, зокрема у питаннях забезпечення макроекономічної стабільності, стала криза державних фінансів країн зони євро. Економічна криза у поєднанні зі надзвичайно розвинутою системою соціального захисту призвели до великих бюджетних дефіцитів і зростання державного боргу в країнах Єврозони, що також стало черговим викликом для політичної єдності країн-членів ЄС. В особливо складній ситуації опинилась Греція, чий державний борг у 2009 році становив 116,8% від ВВП і може досягнути 132,2% від ВВП до кінця 2010 року. З аналогічними проблемами зіткнулись й інші країни Єврозони - Іспанія, Ірландія, Португалія та Італія. Гострота та глибина економічних проблем зумовили реальні побоювання щодо майбутнього зони євро, тоді як відповідні країни були змушені вдатись до досить радикальних кроків із метою скорочення бюджетного дефіциту, що привело до масових протестів з боку представників найбільш уражених верств населення.
- На рівні ЄС було також вжито цілий ряд заходів задля стабілізації ситуації: Європейський Центральний Банк відновив 6-місячне рефінансування банків, домовився про постачання доларів європейським банкам ФРС США і вдався до купівлі державних облігацій країн Єврозони. Країни Єврозони здійснили ряд кроків із метою скорочення бюджетного дефіциту та розробили спеціальний пакет заходів вартістю 750 млрд. євро, реалізація якого відбуватиметься у тісній співпраці з МВФ. Очевидно, що вжиті заходи допомогли обмежити вплив кризи, хоча ситуація до цього часу залишається нестійкою.

Зовнішньополітична стратегія ЄС «після Лісабону»

- Лісабонський договір створює інструменти для формування більш узгодженої зовнішньополітичної стратегії ЄС, яка має консолідувати як діяльність спільних інститутів ЄС, так і узгодити підходи країн-членів, чії голоси залишаються вирішальними у зовнішніх і безпекових питаннях. Однак вироблення консолідованого підходу не позбавляє ЄС необхідності враховувати зміни у міжнародному середовищі, пов'язані з глобальними тенденціями посилення взаємозалежності та перерозподілу впливу. Уникаючи звернення до військових засобів, у своїй зовнішній політиці ЄС зберігає наголос на поширенні свого впливу, стандартів і цінностей несилдовими засобами за допомогою так званої «нормативної сили», а також на розбудові нового світового порядку на засадах багатостороннього співробітництва.

Відносини з країнами «Східного партнерства»

- Європейський континент залишається головним пріоритетом зовнішньої політики ЄС. Крім двостороннього співробітництва, провідним інструментом взаємодії ЄС із країнами Східної Європи виступає Європейська політика сусідства (ЄПС), однак протягом 2004-2009 рр. вона продемонструвала свою обмежену ефективність. На сьогоднішній день Єврокомісія проводить стратегічний перегляд концепції ЄПС та її ефективності, результати якого стануть відомі у другій половині 2011 р.

- Іншим інструментом взаємодії ЄС із країнами регіону задля розвитку відносин політичної асоціації та економічної інтеграції стало ініційоване у травні 2009 р. «Східне партнерство» як стратегія співпраці, яка вперше запровадила багатосторонній вимір у відносинах ЄС із східноєвропейськими сусідами. «Східне партнерство» включає в себе такі чотири тематичні платформи, як демократія, добре управління та стабільність; економічна інтеграція та конвергенція із секторальною політикою ЄС; енергетична безпека; контакти між людьми. В якості флагманських ініціатив визначено такі напрями взаємодії, як інтегроване управління кордонами, підтримка малого та середнього бізнесу, енергоефективність і управління в екологічній сфері. Однак за підсумками першого року функціонування цієї ініціативи стало зрозумілим, що вона потребує наповнення конкретними проектами багатостороннього співробітництва, а також не лише більших обсягів фінансування, але й ефективніших політичних інструментів залучення країн-партнерів до співпраці.

Зближення з Росією

- Сучасний етап співробітництва ЄС із Росією визначається як загальним процесом «перезавантаження» відносин між РФ і Заходом, так і необхідністю залучення Росії до розв'язання усіх ключових проблемних питань на європейському континенті. Відповідно свої відносини з Росією ЄС буде за трьома основними напрямками: співробітництво з питань глобальної та європейської безпеки; взаємодія сторін на пострадянському просторі; підтримка модернізаційних зусиль Росії.
- Засади для ширшого співробітництва ЄС та Росії з питань глобальної безпеки закладено участю РФ в операції ЄПБО в Чаді, а також співпрацею сторін по боротьбі з піратством; до того ж попри обмежену підтримку з боку країн ЄС запропонованого Росією проекту Договору про європейську безпеку, ЄС прагне подальшого залучення РФ до процесу спільного реформування європейської системи безпеки, участь у якому також мають брати інші східноєвропейські держави. Зокрема, цим питанням була присвячена зустріч лідерів Росії, Німеччини та Франції у Довілі у жовтні 2010 р., яка продемонструвала готовність сторін до діалогу попри наявні розбіжності у поглядах на європейську безпеку.
- Потреба у розвитку співробітництва ЄС і РФ на пострадянському просторі обумовлюється необхідністю багатостороннього вирішення ключових політичних та безпекових проблем у регіоні, як-то розв'язання «заморожених конфліктів», забезпечення енергобезпеки тощо.
- До надбань 2010 р. у відносинах ЄС із РФ слід також віднести підтримку модернізаційних зусиль Москви у вигляді програми «Партнерство для модернізації», ініційованої у червні під час самміту в Ростові-на-Дону. План заходів щодо реалізації цієї програми обговорювався сторонами 7 грудня у Брюсселі, у ході 26-го самміту Росія – ЄС.

1.2. Україна: новий президент, перегляд зовнішньополітичних пріоритетів, адміністративна реформа.

Зміна владної команди

- На початку року в Україні відбулась зміна політичного керівництва. 25 лютого Віктор Янукович офіційно обійняв посаду Президента України, а 11 березня було призначено новий склад Кабінету Міністрів України на чолі з одним із лідерів Партії регіонів Миколою Азаровим. До складу нової парламентської коаліції увійшли

фракції Партії регіонів, Комуністичної партії, Блоку Литвина та 16 окремих депутатів з фракцій НУНС та БЮТ, всього 235 осіб. Вперше з 2005 року три головні державні інститути – Президент, Уряд та Верховна Рада – опинились під контролем однієї партії, що сприяє як політичній стабілізації та узгодженості дій влади, так і покладає на неї підвищену відповідальність за ефективне впровадження очікуваних реформ.

Нова зовнішня політика

- Із приходом нової влади зовнішня політика України, як і очікувалось, зазнала змін, що проявились насамперед у запровадженні позаблокового статусу України, розвитку євразійського зовнішньополітичного вектору (зокрема, особливій увазі до нормалізації відносин із Росією та розвитку відносин із Китаєм), а також продовженням терміну перебування ЧФ РФ на території України до 2042 р.
- При цьому пріоритетним напрямом державної політики України залишається курс на європейську інтеграцію. Зокрема, у новому законі «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» підтверджується мета України набути членство в Європейському Союзі, яка також відображена в низці положень про засади внутрішньої політики.

Запровадження позаблоковості

- Законом України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 1 липня 2010 р. позаблоковий статус України трактується як «неучасть України у військово-політичних союзах, пріоритетність участі у вдосконаленні та розвитку європейської системи колективної безпеки, продовження конструктивного партнерства з НАТО та іншими військово-політичними блоками з усіх питань, що становлять взаємний інтерес»(ст.11, ч.2 п.7).
- З одного боку, таке розуміння позаблоковості за визначенням виключає можливість приєднання України до Організації договору про колективну безпеку (ОДКБ) і, принаймні юридично, жодним чином не гальмує подальшу співпрацю з Альянсом, в якій акцент переноситься з результату на процес. Але з іншого боку, сам термін «позаблоковості» повертає Україну до «блокового мислення», яке із завершенням холодної війни та настанням постбіполярного етапу розвитку міжнародних відносин виглядає як певний анахронізм і не розв'язує проблему адекватного позиціонування України в європейській системі безпеки.

Харківські угоди із РФ

- Українсько-російські відносини помітно активізувались після приходу до влади в Україні нового Президента, який переглянув ряд позицій Києва з низки питань задля нормалізації відносин із РФ. Однак одним із найбільш суперечливих кроків України на російському напрямі стали Харківські угоди від 21 квітня 2010 р., відповідно до яких термін перебування Чорноморського флоту РФ у Криму було продовжено ще на 25 років після закінчення терміну дії чинного договору в 2017 р. Також передбачається можливість продовження зазначеного терміну ще на п'ять років. При цьому ставка орендної плати за розміщення військово-морської бази в Криму після 2017 р. залишається незмінною – 100 млн. дол. США на рік. Натомість, починаючи з другого кварталу 2010 р., Україні буде надана знижка в ціні на імпортований природний газ на наступні 10 років. Частиною домовленостей також стали прийняті поправки до газового контракту від 19 січня 2009 р. Не можна стверджувати, що наслідки Харківських угод блокують розвиток співробітництва України з ЄС, однак стрімкий і непрозорий характер їх підписання викликає занепокоєння.

Актуалізація стратегічного партнерства з Китаєм

- Іншою складовою євразійського вектору України є налагодження стратегічного партнерства з Пекіном як новим центром глобального впливу. На початку вересня 2010 р. В. Янукович здійснив державний візит до Китаю. В ході візиту було підписано угоду між Кабінетом міністрів України та урядом САР Сянган (Гонконг) КНР про взаємне скасування віз, яке запроваджується з 4 листопада 2010 р. Також Україна і Китай домовилися про інвестиційні проекти обсягом близько 4 млрд доларів. Крім того, було підписано угоду між Державною митною службою України та Департаментом митних зборів та акцизів САР Сянган (Гонконг) про співробітництво і взаємну адміністративну допомогу в митних справах.

Скасування конституційної реформи

- 30 вересня 2010 року Конституційний Суд України визнав таким, що був прийнятий із порушенням конституційної процедури і втратив чинність, закон про зміни до Конституції 2004 року. Ці зміни, більш відомі як політична реформа, передбачали запровадження парламентсько-президентської конституційної моделі, за якою уряд формувався парламентською коаліцією. Така модель суттєво обмежувала повноваження Президента.
- 7 жовтня Парламент прийняв нову редакцію Закону «Про Кабінет Міністрів» та зміни до 32 інших законів із метою їх приведення у відповідність до Конституції 1996 року. Новий закон щодо Кабінету Міністрів скорочує повноваження Уряду, зменшує вплив парламенту на виконавчу владу та розширює повноваження Президента.

Адміністративна реформа

- 9 грудня 2010 року було підписано Указ Президента № 1085/2010 «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади», відповідно до якого вступає в силу адміністративна реформа, спрямована на реорганізацію української системи державного управління. Відповідно до Указу: кількість міністерств скорочується з 20 до 16, чисельність державних службовців скорочується не менше ніж на 30 відсотків, а секретаріату Кабінету міністрів – на 50 відсотків, посади віце-прем'єр-міністрів поєднуються з міністерськими портфелями, центральні органи виконавчої влади реорганізуються в органи трьох типів: служби, агентства, інспекції, тоді як усі урядові органи (понад 45) підлягають ліквідації.
- Попри очевидні позитиви, реформа має супроводжуватись кроками, спрямованими не лише на реорганізацію, але й підвищення ефективності та прозорості функціонування органів державної служби. Зокрема, виникає питання щодо майбутнього механізму вироблення та реалізації політики в зовнішньоекономічній сфері. Саме дотримання якісних, а не кількісних критеріїв визначатиме відповідність адміністративної реформи євроінтеграційній політиці держави.

2. Основні підсумки співробітництва Україна – ЄС у 2010 році

Розвиток політичного діалогу Україна – ЄС

- Політичний діалог Україна–ЄС у 2010 р. характеризувався помітною інтенсивністю візитів на вищому рівні, а також зустрічей прем'єр-міністра та міністра закордонних справ України з високопосадовцями ЄС. Утім, ключовими подіями у цій сфері слід

вважати щорічний самміт Україна–ЄС, який проходив 22 листопада у Брюсселі, а також ухвалену 25 листопада Резолюцію Європарламенту по Україні.

14-й саміт Україна–ЄС

- У ході саміту 22 листопада лідери ЄС визначили три ключових виклики для співробітництва між Україною та ЄС у 2011 р.: підписання до кінця наступного року Угоди про асоціацію; посилення демократії, верховенства права та захисту прав людини в Україні; співробітництво в енергетичній сфері з метою забезпечення стабільного транзиту нафти та газу через територію України до країн ЄС.

Надання Плану дій щодо візової лібералізації

- Під час саміту 22 листопада Україні було надано План дій щодо запровадження безвізового режиму для короткострокових поїздок громадян України в країни ЄС (ПД), а також підписано протокол про участь України у всіх програмах Євросоюзу. Успішне виконання цього Плану є передумовою для скасування віз для короткотермінових поїздок громадян України до країн ЄС. Водночас для остаточного запровадження безвізового режиму необхідне буде чітке політичне рішення країн-членів ЄС, оскільки, на відміну від наданих західнобалканським країнам дорожніх карт, План дій не містить зобов'язань ЄС щодо скасування візового режиму у разі повного виконання Україною всіх його вимог.

Переговорний процес щодо ЗВТ у рамках підготовки Угоди про асоціацію

- 6-10 грудня 2010 року в Брюсселі відбувся Чотирнадцятий раунд переговорів щодо створення поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі між Україною та ЄС (ЗВТ+). У ході раунду сторони продовжили переговори в робочих групах з питань державних закупівель, географічних зазначень, тарифної пропозиції, послуг, санітарних та фітосанітарних заходів тощо. Попередні плани українського уряду підписати угоду в 2010 році вочевидь не здійсняться. ЄС очікує, що угода може бути підписана у 2011 році за наявності сильної політичної волі і цілеспрямованої політики.
- Найбільш ретельно обговорюються умови угоди щодо секторів, де необхідно здійснювати тривалі нормативні та інституційні зміни в Україні. Сторони активно обговорюють графік адаптації українського законодавства до *acquis* і масштаби необхідних інституційних змін в Україні. Переговори щодо наближення законодавства у сфері санітарних і фітосанітарних стандартів, технічних бар'єрів у торгівлі, енергетики, питань, пов'язаних із торгівлею, і сталого розвитку все ще далекі від завершення. Майбутнє узгодження в галузі оцінки відповідності та реформи технічного регулювання є основними пунктами переліку завдань України. Також важливою темою переговорів є тарифна пропозиція. Сторони повинні визначити обсяги тарифних квот, тривалість перехідних періодів, сфери повної взаємної лібералізації. Як і очікувалось від початку, одним із найскладніших секторів є сільське господарство, де ЄС прагне захистити свій ринок.

Виконання Україною зобов'язань у рамках ПДА

- В очікуванні набуття чинності Угодою про асоціацію Україна та ЄС погодили перелік пріоритетів на 2010 рік у рамках Порядку денного асоціації (ПДА), спрямованих на дострокову реалізацію положень майбутньої угоди. На жаль, результати громадського моніторингу, який проводиться консорціумом аналітичних центрів, засвідчили невеликий прогрес у досягненні визначених цілей на цьому напрямі.

- Оцінку виконаних отримали окремі питання щодо державних закупівель, торгівлі, співробітництва в сфері енергетики та транспорту.
- Очевидно, що незадовільні темпи виконання Україною своїх зобов'язань у рамках ПДА обумовлюються цілим комплексом факторів, серед яких - слабе розуміння сутності процесів, які відбуваються всередині Євросоюзу, а також змісту його вимог до України, низька концептуальна проробка урядових рішень, а також у цілому недостатня інституційна спроможність України.

Приєднання України до Енергетичного співтовариства

- 24 вересня 2010 р. Україна приєдналась до договору про Енергетичне співтовариство, що стало можливим після виконання Україною низки передумов, висунутих країнами Енергетичного співтовариства, ключовими серед яких були здійснення комплексу заходів із підвищення ядерної безпеки українських АЕС відповідно до вимог МАГАТЕ (виконано у лютому 2010 р.), а також гармонізація законодавства України у газовій сфері з нормами відповідних директив ЄС. Можливість входження України до внутрішнього енергетичного ринку Євросоюзу є фактичним початком реалізації концепції секторальної інтеграції України до ЄС, яка закладена в майбутню Угоду про асоціацію.
- У рамках виконання умов приєднання до Енергетичного співтовариства у липні 2010 р. Верховна Рада прийняла закон «Про засади функціонування ринку природного газу», який визначає нормативну базу для створення конкурентної моделі ринку газу в Україні. Зокрема, Закон встановлює принципи нової моделі організації українського газового ринку, які відповідають положенням європейських газових директив (Директива 2003/55/ЄС, Регламент ЄС 1775/2005), а саме: відкриття ринку газу, відокремлення функцій транспортування, постачання, розподілу та зберігання природного газу, надання рівних можливостей для доступу третіх сторін до ГТС та ПСГ в Україні, створення незалежного регулятора на ринку газу.

Співробітництво в рамках «Східного партнерства»

- Недостатня ініціативність України щодо висування власних проектів у рамках «Східного партнерства» пояснюється її принциповою позицією про додатковість цього інструменту багатостороннього співробітництва до її більш прогресивних та динамічних двосторонніх відносин із ЄС. Україна прагне уникнути прив'язки своїх індивідуальних інтеграційних перспектив із динамікою та можливостями інших країн-партнерів. Крім того, офіційний Київ робить особливий наголос на важливості значного збільшення обсягів фінансових ресурсів, які виділяються Євросоюзом на потреби «Східного партнерства», з тим, щоб ця ініціатива стала дієвим інструментом підтримки внутрішніх реформ у країнах-партнерах.

3. Проблеми та перспективи розвитку відносин Україна – ЄС

Співробітництво у сфері політики та безпеки

- Оскільки питання подальшого розширення наразі не стоїть на порядку денному ЄС, його політика щодо країн східноєвропейського регіону, у т.ч. України, визначається формулою «полегшеного розширення», яке передбачає політичне зближення, так звану європеїзацію, та економічну інтеграцію без визначення повноцінного членства як фінальної мети співробітництва. Водночас на сьогоднішній день у сторін немає

чіткого бачення практичного змісту відносин «політичної асоціації» як політичного виміру взаємодії відповідно до майбутньої Угоди про асоціацію.

- При цьому відсутність перспективи членства значно ослаблює трансформаційну складову політики ЄС щодо України, позбавляючи його політику умовленості (conditionality) основного важеля впливу. У цьому контексті особливої актуальності набуває питання вироблення набору дво- та багатосторонніх, середньо- та короткострокових інструментів стимулювання внутрішніх реформ в Україні, які б наповнили політику умовленості реальним змістом.
- Процес пошуку оптимальної конфігурації європейської архітектури безпеки за участю НАТО, ОБСЄ та ЄС, а також можливе залучення до нього Організації договору про колективну безпеку (ОДКБ), ставить перед Україною питання власного позиціонування на європейському безпековому просторі. У цьому контексті запровадження Україною позаблокового статусу виглядає як тактичний крок для зняття напруження у відносинах із РФ, однак не містить потенціалу для конкретизації стратегічного бачення України у сфері політики безпеки.
- Зближення між ЄС і РФ як у контексті безпекового співробітництва в Європі, так і прагнення ЄС ширшого залучення Росії до багатостороннього співробітництва на пострадянському просторі вимагає від України більшої ініціативності з розробки проєктів тристороннього партнерства з РФ і ЄС. При цьому фундаментальним принципом такого співробітництва з Росією має бути його сумісність із євроінтеграційним курсом України як основним пріоритетом державного розвитку.

Співробітництво у сфері економіки

- Ідея поступової економічної інтеграції між Україною та Європейським Союзом була виголошена ще на ранніх етапах двостороннього співробітництва та зафіксована в Угоді про партнерство і співробітництво від 1994 року. З самого початку Україна висловлювала готовність до максимальної інтеграції в європейській економічній простір, не маючи при цьому повного уявлення про те, як функціонує цей простір та які вимоги висуватимуться до третьої країни, яка бажає приєднатися до нього. Не проводилося концептуального осмислення практичних можливостей інтеграції та оптимальних умов для цього.
- Із започаткуванням Європейської політики сусідства перед Україною поступово стали вимальовуватись більш чіткі контури реальної інтеграції до спільного ринку Євросоюзу через створення зони вільної торгівлі та регуляторну апроксимацію у багатьох секторах економіки. Разом з цим, лише після початку у 2008 році офіційних переговорів між Україною та ЄС щодо ЗВТ стало поступово приходити усвідомлення того, що в Україні не вистачає глибокого розуміння сутності процесів, які відбуваються всередині ЄС, специфіки економічного розвитку України, а також сучасних реалій глобалізованого світу.
- Проте навіть сьогодні у світлі досвіду переговорів з ЄС не спостерігається сталого утвердження в урядових структурах системної практики проведення комплексного аналізу витрат та вигод при прийнятті стратегічно важливих рішень та визначенні переговорних позицій держави з тих або інших питань. Крім того, не проводиться кваліфікована оцінка ступеню відповідності впроваджуваних в Україні реформ вимогам Євросоюзу.
- Такий стан речей обумовлює численні концептуальні розбіжності та непорозуміння, які періодично виникають у переговорному процесі з ЄС та призводять до затримок у просуванні до укладення Угоди про асоціацію. Очевидно, що сьогодні сформувалась

критична маса протиріч, яка гальмує рух вперед. Їх розв'язання можливе лише за умови концептуального переосмислення наших підходів, врахування нових обставин та пошуку компромісів з проблемних питань.

- Так, на сьогоднішній день потребують розв'язання протиріччя між сторонами у наступних питаннях:
 - **енергетика:** вимоги надання гарантій транзиту при одночасному закритті для України можливості виходу на європейський ринок енергетичних послуг;
 - **торгівля послугами:** незбалансованість позицій сторін щодо взаємного доступу на ринки послуг (фінансові, транспортні послуги тощо);
 - **обсяги квот на сільськогосподарські товари:** неадекватність запропонованих Україні обсягів квот по відношенню до обсягів споживання у ЄС;
 - **експортні субсидії:** небажання ЄС відмовлятися від експортних субсидій на товари своїх виробників;
 - **імпорт автомобілів:** ЄС наполягає на зниженні імпортного мита при ввезенні автомобілів в Україну;
 - **географічні назви:** розбіжності щодо використання українськими товаровиробниками іноземних географічних назв.